

บทที่ 2

แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องความเชื่อเรื่องผีในชุมชนชนบทภาคเหนือในครั้งนี้ ผู้วิจัยเน้นเฉพาะความเชื่อเรื่องผีที่ใช้ในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนเท่านั้น ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาใช้เป็นแนวทางในการวางกรอบความคิด เพื่อให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับเรื่องผี ซึ่งใช้ในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนได้อย่างละเอียด อันจะนำไปสู่ความเข้าใจถึงวิธีการถ่ายทอด การขัดเกลา ตลอดจนกลไกและเงื่อนไขต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการดังกล่าว ซึ่งแนวคิดและงานวิจัยที่ใช้ประกอบ มีดังนี้

1. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน
2. แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ พิธีกรรมและประเพณี
3. แนวคิดการถ่ายทอด
4. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้และการขัดเกลา
5. แนวคิดเกี่ยวกับการควบคุมทางสังคม
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน

การที่มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน จำเป็นต้องมีการจัดระบบความสัมพันธ์ที่จะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ก่อให้เกิดวัฒนธรรมการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน เกิดเป็นจารีตประเพณี ระบบกฎเกณฑ์และพิธีการต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางให้สมาชิกของชุมชนทั้งปัจจุบันและรุ่นต่อไปได้ถือปฏิบัติ และสั่งสมเกิดเป็นภูมิปัญญาหรือวัฒนธรรมของกลุ่ม

ในการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน เป็นกระบวนการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าที่ดำรงอยู่ของชุมชน โดยมุ่งเน้นการค้นหาวិถีชีวิต ความต้องการของชุมชนจากประวัติศาสตร์และมีการที่พัฒนาสอดคล้องกับชุมชน ภายใต้การร่วมควบคุมงานของชาวบ้าน ทั้งนี้ในแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนที่มีการศึกษา ได้แก่

กาญจนา แก้วเทพ (2533, หน้า 45 - 47) ได้จำแนกระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมออกเป็น 3 มิติ คือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์กันระหว่างเพื่อนบ้าน หรือระบบเครือญาติเดียวกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การเรียนรู้ซึ่งกันและกันในระดับนี้เป็นการสร้างความสัมพันธ์กันภายในหน่วยย่อยของชุมชน และจะมีความคุ้นเคยและกระชับแน่นแฟ้นกันมากในหมู่เครือญาติเดียวกัน

2. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นการแสดงถึงศักยภาพในการคิดค้นของมนุษย์ โดยการเรียนรู้จากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับการดำรงชีวิตของตนเองและมีความสอดคล้องกับธรรมชาติ อาทิ เครื่องมือในการทำการเกษตร หรือการพึ่งพาธรรมชาติเกี่ยวกับปัจจัย 4 คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค เป็นต้น

3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นการสร้างสัญลักษณ์แทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีคุณและโทษกับมนุษย์ และเพราะว่ามีความปรารถนาที่จะได้รับความปลอดภัยและมีความหวังว่า อำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นจะช่วยได้ ดังนั้นเพื่อดำรงรักษาสถานะอำนาจแห่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มนุษย์ได้สร้างจากความคิดคำนึงของตน และถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นหลัง ๆ ต่อมาได้ก็ด้วยการประกอบพิธีกรรมที่เคร่งครัด และการกระทำอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นปฏิบัติการที่เชื่อมโยงกับอุดมการณ์ ความเชื่อของคนในสังคมนั้น ๆ

บุญเทียน ทองประสาน (2531, หน้า 65 - 72) กล่าวว่า วัฒนธรรมคือ ระบบคุณค่าที่รวบรวมได้จากประวัติศาสตร์ เป็นคุณค่าทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และแนวคิดที่สัมพันธ์กันเป็นโครงสร้าง มีผลต่อพฤติกรรมของคนในฐานะปัจเจกชนและคนในชุมชนในชีวิตจริงทั้งหมด ในแง่นี้วัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งเก่า เช่น ประเพณีต่าง ๆ เท่านั้น แต่คือ บทสรุปของความคิดและการปฏิบัติ หรือคุณค่าทั้งหมดที่ให้แก่งสังคมรวมขึ้นเป็นโครงสร้างทั้งทางด้านการทำมาหากิน (เศรษฐกิจ) ด้านอุดมการณ์ความเชื่อและด้านอำนาจการตัดสินใจ (การเมือง) ซึ่งทั้งหมดนี้เกี่ยวข้องกันอย่างแยกไม่ออกอันเป็นผลมาจากวิวัฒนาการประวัติศาสตร์ของชุมชนและสังคม ขณะเดียวกันหากพิจารณาถึงการให้ความสำคัญกับระบบคุณค่าดั้งเดิมของชุมชน ดังปรากฏการณ์ที่มีให้เห็นในหลาย ๆ ชุมชน อาทิ การเคารพผู้อาวุโส การทำบุญ หรือความเชื่อในเรื่องการทำความดี ฯลฯ จะพบว่าปรากฏการณ์เหล่านี้เป็นส่วนที่สมาชิกของชุมชนได้ร่วมกันสร้างขึ้น และมีการดำรงอยู่อย่างสอดคล้องเพื่อรับใช้ชุมชนอย่างต่อเนื่องในกระบวนการพัฒนาการทางวัฒนธรรมของประชาชน ซึ่งนอกจากจะมีส่วนที่ชุมชนสร้างขึ้นมาแล้ว ยังมีส่วนที่สร้างจากอำนาจของรัฐ เพื่อใช้ครอบงำ และชุมชนดั้งเดิมก็มีความพยายามที่จะต่อต้าน จึงทำให้เกิดส่วนที่เกิดจากการปรับตัวหรือการผลิตความคิด อุดมการณ์ขึ้นมาใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่เข้ามากระทบชุมชนภายใน

กาญจนา แก้วเทพ (2533, หน้า 7) ได้กล่าวถึง วัฒนธรรมในประเด็นเกี่ยวกับ โครงสร้างของระบบวัฒนธรรมชุมชน พร้อมทั้งอธิบายถึงความเชื่อมโยงของวัฒนธรรมในแต่ละด้านว่าเป็นวิถีทางและแบบฉบับในการดำเนินชีวิตของชุมชนที่ได้สั่งสมมา รวมทั้งความคิดต่าง ๆ ที่คนได้กระทำ สร้าง ถ่ายทอด สะสม และรักษาไว้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง อาจอยู่ในรูปแบบของความรู้ การปฏิบัติและความเชื่อ ตลอดจนวัตถุดิบของอันเกิดจากการคิด และการกระทำของมนุษย์เมื่อพิจารณาในแง่นี้ วัฒนธรรมคือ ความรู้สึนึกคิด และการปฏิบัติของมนุษย์เองโดยจะต้องมีระบบคุณธรรมและจริยธรรมเป็นตัวกำกับ ตัวความรู้ และการกระทำของมนุษย์ในแต่ละสังคม ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขในการดำรงชีวิต

ในกระบวนการทางวัฒนธรรม เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ทางสังคม ชุมชนก็จะมีการปรับ หรือสร้างใหม่ทางอุดมการณ์อยู่เสมอ ซึ่งการปรับหรือสร้างใหม่ขึ้นอาจจะออกมาในรูปของ

1. รับทั้งหมด
2. ปรับบางส่วน
3. ต่อต้าน / ปฏิเสธ
4. รับแต่รูปแบบแต่ไม่รับเนื้อหา

จากแนวความคิดที่ว่า วัฒนธรรมของชุมชนก่อตัวขึ้นจากการต่อสู้เพื่อให้ทุกคนมีอยู่มีกิน และการมีความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันของชุมชน ในลักษณะของการต่อสู้เพื่อการมีอยู่มีกินจึงก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการผลิต โดยเฉพาะการผลิตแบบกสิกรรม ซึ่งแต่เดิมนั้น เทคโนโลยี สมัยก่อนจะมีลักษณะเรียบง่ายและสะดวกต่อการทำการผลิตทางการเกษตร ขณะเดียวกันวิถีชีวิตของผู้คนในอดีตนั้น ลักษณะทางกายภาพมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการต่อสู้เพื่อให้มีชีวิตรอดนี้ ให้หลายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมนุษย์ไม่สามารถควบคุมให้ดำเนินดังที่ต้องการ จึงต้องมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและพึ่งพาธรรมชาติ จึงเกิดการจัดระบบความสัมพันธ์กับธรรมชาติ และพยายามอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติรอบตัว ความเป็นมาและเป็นไปของจักรวาล โลกและชีวิต พัฒนาขึ้นเป็นวัฒนธรรมทางความเชื่อ เกิดระบบคุณค่า และเกิดการรับศาสนาเข้ามาในชุมชน พร้อมกับพิธีกรรมต่าง ๆ

Robert Redfield (อ้างใน อมรา พงศาพิชญ์, 2533, หน้า 87) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันได้กล่าวถึงระดับความเชื่อ และวัฒนธรรม ออกเป็น 2 ระดับ คือ วัฒนธรรมหลัก ซึ่งหมายถึง ความเชื่อตามกฎเกณฑ์ที่มีผู้บัญญัติไว้ เช่น เมื่อประกอบพิธีกรรมใด ๆ ก็มักจะกระทำให้ตรงกับข้อกำหนดของพิธีกรรมนั้นให้มากที่สุด ไม่ให้ผิดเพี้ยน และมีความพยายามในการอนุรักษ์ไว้

จากเหตุของความพยายามที่จะดำรงอยู่อย่างสุขสงบระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม จึงมีการปฏิบัติต่าง ๆ ต่อสิ่งแวดล้อมและเกิดเป็นกฎเกณฑ์ ระบบในการถือปฏิบัติอันเรียกว่า ระบบวัฒนธรรมชุมชน และได้รับการถ่ายทอดถือปฏิบัติสืบต่อจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ในรูปแบบและกลวิธีการที่แตกต่างหลากหลาย พิธีกรรมเป็นกลวิธีทางวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อจัดการให้ระบบนิเวศน์เกิดความสมดุล ดังนั้นการประกอบพิธีกรรมบนพื้นฐานความเชื่อของคนในชุมชนหนึ่ง จึงเป็นการตอกย้ำให้ชนรุ่นหลังได้รับรู้และเกิดการปฏิบัติตามได้อย่างสอดคล้องและเหมาะสม ซึ่งองค์ความรู้ทั้งหลาย นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2533, หน้า 4) ได้แสดงทัศนะไว้ดังนี้

"... ความรู้ทั้งหลายจะตั้งอยู่ลอย ๆ ไม่ได้ จำเป็นต้องมีวัฒนธรรม เกื้อหนุนให้ความรู้ดำรงอยู่ และสามารถนำไปเผยแพร่ให้คนในชุมชนได้ ซึ่งวัฒนธรรมนั้นจะเน้นหนักทางด้านอุดมการณ์เป็นสำคัญ..."

ความสำคัญก็คือ องค์ความรู้ของคนภายในชุมชนเกิดจากการหล่อหลอมรวมเอา ธรรมชาติรอบข้างกับตัวตนของความเป็นคนเข้าเป็นหนึ่งเดียวอย่างเป็นเอกภาพแล้วพัฒนากลั่นกรองสังเคราะห์ออกมาเป็นแนวคิด อุดมการณ์ของสังคมเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ และจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติให้เกิดความสมดุล โดยเจตนามุ่งหมายเพื่อจะนำความรู้ที่ผ่านการสั่งสอนมาใช้ในการแก้ปัญหาสามารถดำเนินชีวิตไปตามครรลองได้อย่างสงบสุข ซึ่งตัวองค์ความรู้เ็นส่วนที่เชื่อมประสานระบบหรือโครงสร้างวัฒนธรรมของชุมชน ที่สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์ (2533, หน้า 12 - 13) ได้เสนอไว้ 3 ประการ คือ

1. ระบบการผลิต หรือระบบการทำมาหากิน
2. ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน ประกอบด้วยครอบครัว เครือญาติ ชุมชนและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน

3. ระบบทางความเชื่อ ประกอบด้วย ศาสนา คุณค่าและพิธีกรรม

จากแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนที่กล่าวมา เป็นการให้คุณค่าของชุมชนในการจัดการด้านต่าง ๆ ของชุมชนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ทั้งเกี่ยวกับกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของชุมชน ที่มีความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ คนกับสิ่งแวดล้อมเหนือธรรมชาติ และคนกับคน ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อกันในหลายลักษณะ และมีการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ดังกล่าว ภายใต้เงื่อนไขสถานการณ์ของเวลาและสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีผลต่อการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน และแนวคิดดังกล่าวนี้ได้นำมาเป็นกรอบความคิดหนึ่งในการศึกษาเกี่ยวกับ ความเชื่อเรื่องผีในชุมชนชนบทภาคเหนือ

แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ พิธีกรรมและประเพณี

ความเชื่อ เป็นความคิด ความเข้าใจที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคล เมื่อบุคคลมีความเชื่ออย่างใด ความเชื่อนั้นจะเป็นตัวกำหนดให้บุคคลปฏิบัติตามสิ่งที่ตนเชื่อ ทั้ง ๆ ที่บางครั้งความเชื่อนั้นอาจไม่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงก็ตาม Rokeach (อ้างใน ประยงค์ ลัมตระกูล, 2536, หน้า 15) การที่บุคคลมีพฤติกรรมที่แตกต่างกันออกไปนั้นก็เนื่องจากความคิด ประสบการณ์และความเชื่อของแต่ละบุคคล ซึ่งมีอำนาจในการควบคุมตนเองให้ปฏิบัติในลักษณะต่าง ๆ กันออกไป

ลักษณะของความเชื่อเกิดขึ้นได้ทั้งภายในและภายนอกตน รอตเตอร์ (Rotter, 1966, p. 2) อธิบายลักษณะของความเชื่อภายใน - ภายนอกโดยอาศัยทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม ว่า ถ้ามีเหตุการณ์เกิดขึ้นเป็นไปตามที่บุคคลคาดหวังไว้ จะทำให้ความคาดหวังเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ความคาดหวังที่เกิดขึ้นจะขยายไปครอบคลุมพฤติกรรมหรือเหตุการณ์อื่น ๆ จนกลายเป็นบุคลิกภาพที่สำคัญในตัวบุคคลนั้น ซึ่งก่อให้เกิดความเชื่ออำนาจภายในและภายนอก ถ้าประสบการณ์ของบุคคลได้รับการเสริมแรงบ่อย ๆ เมื่อแสดงพฤติกรรมเดิม จะทำให้บุคคลนั้นเชื่อว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นผลจากความสามารถของตนเอง ความเชื่อเช่นนี้เรียกว่า ความเชื่ออำนาจภายในคนหากพฤติกรรมไม่ได้รับแรงเสริม จะทำให้บุคคลรับรู้ว่ามีสิ่งได้รับนั้นไม่ได้เป็นผลจากการกระทำของตนเอง แต่เป็นเพราะโชคชะตา ผีศาจ เทวดา ความบังเอิญ หรือสิ่งแวดล้อมบันดาลให้เป็น ความเชื่อเช่นนี้เป็นความเชื่ออำนาจภายนอกคน

ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำสิ่งต่าง ๆ ทั้งด้านดีด้านร้าย คนโบราณจึงสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ลูกหลานให้สักการะและนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือศาสนา และสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น พระภูมิเจ้าที่ ผีปู่ย่า เจ้าเข้าทรง เทพเจ้า เป็นต้น ความเชื่อทางศาสนายังเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เพราะเป็นตัวกำหนดขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่าง รวมทั้งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกของสังคมด้วย ทั้งนี้เพราะความเชื่อทางศาสนามักจะระบุถึงความดีและความชั่ว ซึ่งทำให้ศาสนามีลักษณะที่เป็นศีลธรรม และมีบทบาทต่อการกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมได้ ซึ่งประเภทของความเชื่อแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ (สมิทธ์ สระอุบล, 2534, หน้า 57 - 59) คือ

ความเชื่อทั่ว ๆ ไป หรือความเชื่อธรรมดาที่คนส่วนใหญ่จะมีอยู่สามารถแบ่งย่อยออกไปได้เป็น 10 ประเภท ดังนี้

1. ความเชื่อปรากฏการณ์ธรรมชาติ ได้จากการที่มนุษย์ในสมัยโบราณต้องอาศัยธรรมชาติเป็นอยู่ เมื่อฝนตก ฟ้าร้องก็กลัว หรือเกิดฟ้าผ่าจนได้รับอันตรายก็เข้าใจว่าธรรมชาติ

ลงโทษ หรือเมื่อน้ำท่วมใหญ่หรือฝนแล้ง ก็ว่าพระเจ้าลงโทษ จึงหาวิธีกราบไหว้อ้อนวอน มิให้ท่านลงโทษ เป็นต้น

2. ความเชื่อเกี่ยวกับขากกลางบ้าน ความเชื่อข้อนี้เกิดเมื่อมนุษย์เจ็บป่วยไม่สามารถประกอบอาชีพ จะหาหาที่เป็นสมุนไพรรักษาหายบ้างไม่หายบ้างเพราะยาออกฤทธิ์ช้า เช่น คนเป็นปากนกกระจอก ก็เอาเปลือกเคมาเคี้ยว เป็นตาแดงให้เคี้ยวกระเทียมป่า เป็นต้น

3. ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม นิमित ผัน การประกอบพิธีต่าง ๆ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อเป็นสิริมงคลแต่ตัวเอง ต่อไปภายหน้า เช่น ขึ้นบ้านใหม่ที่ฤกษ์ยาม จะเดินทางไกลไปค้าขายก็หาฤกษ์ยาม ออกเดินทางไปทิศใดจึงจะดี ส่วนความฝันหรือนิมิตนั้น เชื่อว่าส่วนของความจริง ทำให้บางคนถือเอามาเป็นภาระในการกระทำต่าง ๆ ถ้าฝันดีก็หวังว่าจะโชคดีมีสุข หากฝันร้ายก็จะหาวิธีปิดเป่าโดยแก้ฝันตามแม่น้ำบ้าง ทางที่แพร่งบ้าง ฯลฯ

4. ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของคนและสัตว์ มนุษย์ได้คลุกคลีอยู่ด้วยกันเป็นเวลานานย่อมจะนำเอาลักษณะที่ดีของกันและกันมาพิจารณา แล้วสรุปเอาน่าจะเป็นอย่างนั้น่าจะเป็นอย่างนั้น แล้วบอกเล่าสืบต่อกันมา เช่น บอกว่าคนที่หน้ากรือ คอสั้น ผมหยิกห้ามคบ หรือหญิงที่เดินกางแขนเหมือนชาย เป็นสตรีโทษ ห้ามแต่งงานด้วย กรณีเกี่ยวกับสัตว์ เช่น ควายที่จะนำมาใช้งานต้องดูขวัญว่า ที่ตัวมีกี่ขวัญ ถ้ามีไม่ครบตามลักษณะที่กำหนดถือว่าไม่ดี เป็นต้น

5. ความเชื่ออันเนื่องมาแต่ศาสนา แต่ละศาสนาสอนให้เชื่อด้วยวิธีต่าง ๆ กันแต่จุดหมายปลายทางคือ ความสุขในชีวิตเช่นเดียวกัน เช่น ศาสนาคริสต์ สอนให้รักเพื่อน มนุษย์ผู้กระทำความผิด มีการสารภาพบาปต่อพระเจ้าจะหมดบาปได้ ศาสนาพุทธสอนให้เชื่อในการกระทำและผลของการกระทำ เป็นต้น

6. ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากินและอาชีพ มนุษย์ต้องประกอบอาชีพเพื่อความอยู่รอด การเพาะปลูกต่าง ๆ จะได้ผลดีจึงมีทั้งข้อห้ามและข้อปฏิบัติ เช่น ห้ามยืมเวลาปลูกข้าวโพด จะทำให้ฝักข้าวโพดมีเมล็ดห่าง เวลาต้นไม่มีดอกข้อห้ามนี้จะทำให้ผลเน่า ฯลฯ

7. ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี แต่ละภูมิภาคมีประเพณี และความเชื่อของแต่ละท้องถิ่นและการประกอบพิธีตามความเชื่อในประเพณีอยู่ด้วย เช่น ประเพณีชิงเปรตในภาคใต้ ประเพณีทำบุญคูณลานในภาคอีสาน ประเพณีสงกรานต์ในภาคเหนือ เป็นต้น

8. ความเชื่อเรื่องเคล็ดและแก้เคล็ด มนุษย์มีความเชื่อว่าสิ่งที่ไม่ดีจะกลายเป็นดีได้แก้เคล็ดแล้ว เช่น เชื่อว่าอายุเท่านั้นเท่านั้นจะถึงชาติ ก็ทำพิธีสืบชะตาต่ออายุ เป็นต้น

9. ความเชื่อเกี่ยวกับนรก สวรรค์ ชาติ ภพ เป็นความเชื่อของมนุษย์ที่มีมานานแล้ว ว่า ถ้าทำไม่ดีจะตกนรกถูกขมบาลทรมาน ถ้าทำดีจะมีสุขขึ้นสวรรค์ เชื่อว่าตายแล้วเกิดในชาติหน้าต่อไป

10. ความเชื่อเกี่ยวกับเลขดี เลขร้าย วันดี วันร้าย ตัวเลขนับว่าเป็นสิ่งที่เชื่อว่าจะให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ เช่น ชาวตะวันตกเชื่อว่าเลข 13 เป็นตัวเลขอัปโชค ก็จะหลีกเลี่ยงการกระทำเกี่ยวกับเลขนี้ คนไทยเชื่อว่า เลข 9 ดี ทำอะไรก้าวหน้าก็จะประกอบพิธีในวันที่เป็นเลขเก้า

ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัว หรือความเชื่อทางไสยศาสตร์ เป็นความเชื่อที่พึ่งทางดีที่ให้คุณและทางร้ายที่ให้โทษ ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัวแบ่งได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ เป็นการใชพลังหรืออำนาจเหนือธรรมชาติมาให้เกิดผล มีการใช้คาถาอาคมเสกเป่า เช่น การทำเสน่ห์ยาแฝดทำให้คนรัก คาถาปิดไล่ ทำให้คู่รักถึงแก่ความตาย หรือคาถากำกับผีไม่ให้มารบกวนทำอันตรายแก่คน ฯลฯ

2. ความเชื่อถือเรื่องโชคลาง จะมีอยู่เสมอแล้วที่กักเอาไว้ว่าเป็นความจริง เช่น ตาเขมน้ำขี้ขี้ จะโชคดี ตาเขมน้ำขี้ขี้จะโชคร้าย ขณะออกเดินทางมีสัตว์ตกลาตายต่อหน้า จะเคราะห์ร้ายให้ระวังการเดินทาง ฯลฯ

3. ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยจะมีอำนาจลึกลับมากระทำให้เป็นไปต่าง ๆ นานา เช่น เชื่อกันว่า การแก้บน การเคารพกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้กำลังใจเข้มแข็ง สามารถเผชิญและต่อสู้กับปัญหาหรืออันตรายที่จะมาถึงได้ หรือถ้าไม่สบายก็สามารถจะหายได้โดยไม่ต้องกินยา

ความเชื่อมีประโยชน์ต่อบุคคลอย่างมากเพราะเมื่อความเชื่อถูกปลูกฝังให้ลึกลงไปในส่วนลึกของแต่ละคน จนไม่สามารถถอดถอนได้ บุคคลนั้นจะทำสิ่งที่ตนต้องการมากกว่าเดิม และยากที่จะถอดถอนออกจากความรู้สึกนั้นได้ ซึ่งทำให้เกิดสิ่งเหล่านี้ คือ

1. ความเชื่อทำให้เกิดความมั่นใจ เช่น กรณีการเจ็บป่วย บางคนหาสาเหตุไม่ได้ เพราะจิตได้สำนึกยังอยู่กับสิ่งหนึ่งตลอดเวลา เมื่อได้บนบานศาลกล่าวแล้ว ทำให้กำลังใจเข้มแข็งหายจากอาการไม่สบายต่าง ๆ ได้โดยไม่ต้องรักษา

2. ความเชื่อทำให้เกิดพลัง เป็นพลังอำนาจที่เกิดขึ้นภายใน เช่น การที่เชื่อว่า รศ. นำนันจะสามารถป้องกันอันตรายต่าง ๆ ตลอดจนสามารถปัดเป่าภัยพิบัติต่าง ๆ ได้ จึงทำให้ผู้ที่เชื่อเช่นนี้ไปหาหมอหรือพระรศ. นำนันให้เพื่อให้แคล้วคลาดศัตรู หรือให้ปลอดภัย เช่น

ทหารที่จะไปออกศึกสงคราม จะได้รับการประพรมน้ำพระพุทธมนต์ เพื่อช่วยเสริมให้พลังใจ
ฮึกเหิมกล้าที่จะต่อสู้กับศัตรูได้

3. ความเชื่อทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจ เกิดความสุขสบายใจในสิ่งที่ได้ปฏิบัติตามที่ได้เชื่อถือ เช่น การทำบุญเลี้ยงพระขึ้นบ้านใหม่ จะก่อให้เกิดสิริมงคลแก่ผู้อยู่อาศัย หากได้ปฏิบัติแล้วความสุขทางใจจะเกิดขึ้นแก่ครอบครัวด้วย

4. ความเชื่อทำให้นับถือศาสนาได้อย่างมั่นคง หลักการของศาสนาแต่ละศาสนามีพิธีกรรมไว้สำหรับให้ศาสนิกชนได้ประกอบ เช่น การกราบไหว้ การสวดมนต์ เพื่อให้เกิดความมั่นใจไม่คลอนแคลนในศาสนาที่ตนนับถือ

5. ความเชื่อทำให้เกิดรูปธรรม เช่น เชื่อว่ายักษ์มีจริง มีรูปร่างใหญ่ น่าเกลียด น่ากลัวถือตะบองแยกเขี้ยว พวกที่เชื่อก็จะวาดภาพหรือปั้นรูปยักษ์ตามที่เชื่อถือให้เห็นตามวัดสำคัญ ๆ ซึ่ง ฉลาดชาย รมิตานนท์ กล่าวถึงองค์ประกอบของความเชื่อว่า

สังคมมนุษย์ทุกแห่งล้วนแต่มีระบบความเชื่อด้วยตามธรรมชาติของมนุษย์ที่รู้จักคิด รู้จักตั้งคำถามต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ และความพยายามในการหาคำตอบเพื่ออธิบาย และจากความสงสัยเกี่ยวกับเรื่องการเกิดการตาย ทำให้เกิดความเชื่อในเรื่องขวิญญูณ และความเชื่อเรื่องวิญญูณได้ถูกต้องยิ่งมากขึ้น จากการที่มนุษย์มีการฝัน ความเชื่อในเรื่องจิตวิญญูณว่ามีอำนาจนี้เองทำให้มนุษย์มีการเช่นสรวงบูชา และประพฤติปฏิบัติตามกฎกรรมของสังคมทำให้เกิดการยอมรับนับถือในเรื่องผี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ เทพเจ้า พระต่าง ๆ และความเชื่อนั้นมีการเปลี่ยนแปลงผสมผสานตามสภาพการณ์ที่เปลี่ยนไปของสังคม เช่น การเริ่มวิวัฒนาการผสมผสานระหว่างผี พุทธ พราหมณ์ ความเชื่อทำหน้าที่ในการให้คำอธิบายคำถามเกี่ยวกับตนเอง สังคมและจักรวาลของมนุษย์ช่วยสนับสนุนสถาบันพื้นฐานของสังคม เช่น ครอบครัว เมือง เศรษฐกิจ ช่วยให้เกิดพลังใจในภาพวิกฤติการณ์ต่าง ๆ ทั้งระดับปัจเจกชนและสังคมและหล่อหลอมผนึกส่วนต่าง ๆ ของสังคมให้เป็นเอกภาพ

จากเหตุที่มนุษย์เป็นผู้สร้างระบบความเชื่อเพื่อประโยชน์ของตนนั้น ความเชื่อได้มีการสืบทอดต่อกันเรื่อยมา และมีการเปลี่ยนแปลงไปตามขั้นตอนและสภาพเศรษฐกิจ การเมืองและเทคโนโลยี ดังเช่น แผนการเกี่ยวกับระบบความเชื่อในลักษณะที่เป็นประสบการณ์สากลของสังคมนี้อยู่โดยสรุป องค์ประกอบเกี่ยวกับความเชื่อนั้นประกอบด้วย แนวคิด พิธีกรรม และผู้ประกอบพิธีกรรม เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับผีนั้น จะมีพิธีกรรมและการติดต่อกับผีโดยผ่านผู้ประกอบพิธีกรรม คือ คนทรง

พิธีกรรมและประเพณี

วัฒนธรรมของชุมชนใด ๆ ย่อมมีการก่อรูปและสืบทอดดำรงอยู่โดยผ่านการปฏิบัติอย่างซ้ำ ๆ ในหมู่สมาชิกของชุมชนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้น ๆ ด้วยเวลานานนับหลายชั่วคน ลักษณะเช่นนี้ย่อมบ่งบอกถึงควมมีระบบระเบียบของวัฒนธรรม เพราะสามารถถ่ายทอดและปฏิบัติสืบทอดกันได้ พิธีกรรมและประเพณีเป็นลักษณะที่สำคัญของการต่อยอดระบบความเชื่อต่อสิ่งเหนือธรรมชาติและแสดงความสอดคล้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน ขณะเดียวกัน พิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้มีการปรับตัวเพื่อดำรงอยู่ และการสูญหายตามเงื่อนไขของสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งวิถีชีวิตของชุมชนมีความผูกพันกับระบบความเชื่อต่าง ๆ และมีการประกอบพิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ หลายด้าน พิธีกรรมและประเพณีเหล่านี้มีการสืบทอดมาหลายชั่วอายุคน และพิธีกรรมประเพณีบางอย่างที่ไม่สนองตอบต่อการดำรงชีวิตของผู้คนก็เริ่มสูญหายไปจากชุมชน หากแต่พิธีกรรมประเพณีใดที่ตอบสนองต่อเงื่อนไขของชุมชนก็ยังคงดำรงอยู่ ทั้งนี้พิธีกรรมและประเพณีดังกล่าวมีลักษณะเป็นระบบความเชื่อที่ประสมประสานระหว่างพุทธศาสนาแบบชาวบ้านและผี ซึ่งแสดงออกในรูปของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ วัตถุประสงค์ สัญลักษณ์และบุคคล โดยสามารถจะจำแนกออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. พิธีกรรมและประเพณีเกี่ยวกับผี เป็นลักษณะพิธีกรรมและประเพณีที่มีการเช่นสรวง เช่นไหว้บรรดาผีต่าง ๆ ทั้งผีดีและผีร้าย โดยให้เกิดความสุขสวัสดิ์ต่อชีวิตทรัพย์สิน และการอยู่ร่วมกลุ่มอย่างสงบสุข ทั้งเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้หายจากอาการเจ็บป่วย
2. พิธีกรรมและประเพณีเกี่ยวกับพุทธศาสนา โดยความเชื่อว่าพุทธศาสนาเป็นสัญลักษณ์ของความดีงามเป็นที่พึ่งทางจิตใจ และเป็นหนทางแห่งความสงบสุขในชีวิตและการอยู่ร่วมกันในชุมชน รวมทั้งหนทางความหลุดพ้น คนในชุมชนจึงยึดมั่นการทำบุญและทำนุบำรุงปฏิบัติตามหลักศาสนา เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี นอกจากการปฏิบัติในเรื่องของการทำบุญ การปฏิบัติตามหลักพิธีกรรมต่าง ๆ ในเทศกาลประเพณีแล้วมีพิธีกรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องอย่างสำคัญต่อภาวะชีวิตของชุมชน เช่น พิธีกรรมการสูมาขันแก้วทั้งสาม และการฟังธรรมมหาวิภาค เป็นต้น
3. พิธีกรรมและประเพณีที่ผสมผสานร่วมระหว่าง ผี พุทธ และพราหมณ์ เป็นความเชื่อในเรื่องของอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ พระพุทธเจ้าทั้งในรูปของพระพุทธรูป พระธรรม และพระวิญญูญาณ โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นสื่อในการส่งผ่านอำนาจของพระพุทธเจ้าต่อผู้ที่ เป็นพุทธมามกะ เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในทางศาสนา เช่น การสืบทอด

สะเดาะเคราะห์ รดน้ำมนต์ สวดคาถา ฯลฯ และยังเชื่อว่าพระสงฆ์มีอำนาจในการสวดติดต่อกับ
วิญญาณ เพื่อให้มารับส่วนบุญกุศลหรือส่งวิญญาณผู้ตาย

แนวความคิดการถ่ายทอดความเชื่อ

การถ่ายทอดทางด้านความเชื่อ เป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลได้เรียนรู้ถึงคุณค่า
กฎเกณฑ์ ระเบียบต่าง ๆ ของสังคม เพื่อที่จะสามารถเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมมีความเข้าใจ
ในวัฒนธรรมของสังคมนั้น และในกระบวนการของการถ่ายทอดนี้เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง
ไปจนตลอดชีวิต ไม่ว่าจะเป็นโดยการให้การอบรมทางตรงหรือทางอ้อม โดยมีผู้อาวุโส พ่อ
แม่ หรือ ผู้รู้ ตลอดจนวรรณกรรมต่าง ๆ ทำหน้าที่เป็นผู้ให้การถ่ายทอด เพื่อที่จะได้นำไปใช้
ปฏิบัติให้เกิดความเหมาะสมกับสถานะความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ประเพณี และการทำมาหากิน
ซึ่งเมื่อยุคสมัยเกิดเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมเศรษฐกิจ ความเชื่อ ก็ย่อมมีการเปลี่ยนแปลง
ไปด้วย

ความเชื่อต่าง ๆ ทางสังคม ถือได้ว่าเป็นความคิดของคนจำนวนมากในสังคมเดียว
กับที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมโดยความเชื่อต่าง ๆ มีพลัง
อำนาจที่แฝงอยู่ ได้แก่

พลังอำนาจของธรรมเนียมประเพณี ซึ่งเป็นพลังอำนาจของกลุ่มชนในชุมชนที่
สามารถทำให้บุคคลในชุมชน ยอมรับปฏิบัติตามได้ โดยการใช้อนุรักษนิยมประเพณีเป็น
เครื่องมือ

อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ดลบันดาลให้บุคคลได้รับผลในทางที่ดีหรือได้รับการลงโทษ
เช่น อำนาจ เทวดา เทพเจ้า ผี ซึ่งความเชื่อนี้จะเอามาเป็นพลังบังคับให้คนในชุมชนปฏิบัติ
อยู่ในกรอบ

พลังอำนาจที่เหนือกว่าของบุคคลที่บุคคลต้องสัมพันธ์ด้วยในขณะนั้นเช่น ผู้นำชุมชน
ที่มีความสามารถให้คุณให้โทษได้

อย่างไรก็ตามการถ่ายทอดความเชื่อเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ นั้น เมื่อเป็นระบบจะรวม
เรียกว่า การศึกษา ซึ่งในอดีตนั้นจะเป็นเครื่องมือในการสืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชนมิได้
ผูกขาดกับสถาบันใดสถาบันหนึ่ง แต่มีครอบครัวและวัดอันเป็นสถาบันความเชื่อทางศาสนามี
บุคคลที่มีความชำนาญเฉพาะด้านในชุมชนช่วยกันสอน โดยผ่านการกระทำและพิธีกรรมต่าง ๆ
(ตุลวัตร พานิชเจริญ, 2536)

การถ่ายทอดความเชื่อ สุพัตรา สุภาพ (พ.ศ.2526) กล่าวว่า มีตัวแทนอยู่ 6 กลุ่ม คือ

1. ครอบครัว จัดว่าเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมในการให้การอบรมบ่มนิสัยและพัฒนาพฤติกรรมของเด็กเป็นอย่างดี ซึ่งการอบรมของครอบครัวทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ทางตรงก็เป็นการบอกสอนกันตรง ๆ ว่าอะไรดีไม่ดีหรือควรไม่ควร ส่วนการอบรมทางอ้อมเป็นการอบรมแบบไม่เป็นทางการ อาจเป็นการเลียนแบบหรือรับไปโดยไม่รู้สึกตัว

2. กลุ่มเพื่อน เป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติของวัยรุ่นเป็นอย่างยิ่ง เพราะเด็กในวัยนี้ มีความต้องการที่จะได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อนมีตนเองเข้าร่วมอยู่ด้วย อาจมีการเลียนแบบท่าทางพฤติกรรมหรือเครื่องแต่งกายที่บ่งบอกว่าเป็นพวกเดียวกัน

3. โรงเรียน เป็นเสมือนบ้านที่สองของเด็ก และมีอิทธิพลอย่างมากในการพัฒนาบุคลิกภาพรองจากครอบครัว แต่ในปัจจุบันเด็กสมัยใหม่จะใช้เวลายาวนานในโรงเรียนในการเรียนรู้ความคิดและแนววิชาการต่าง ๆ เพื่อความก้าวหน้าของชีวิต และเนื่องจากเด็กต้องศึกษาเล่าเรียนหลายปีในแต่ละระดับ ทำให้เด็กได้รับคุณค่าและความรู้อย่างทั้งแบบรู้ตัวและไม่รู้ตัว

4. กลุ่มอาชีพ ในสังคมมีกลุ่มอาชีพที่แตกต่างกัน และแต่ละกลุ่มก็มีคุณลักษณะที่เฉพาะแตกต่างกันไป การถ่ายทอดหรือการขัดเกลาจึงอาจจะยากกว่าเพราะส่วนมากเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งแต่ละคนมีความคิดเห็นเป็นแบบฉบับของตนเองอยู่ในใจ แล้ว

5. ตัวแทนทางศาสนา เป็นตัวแทนทางศาสนาได้แก่ วิศวอาราม พระ นักบวช ผู้สอนศาสนา ในบางสังคมอาจจะรวมถึงผู้อาวุโสที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

6. สื่อมวลชน มีหลายประเภท เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ เป็นต้น ซึ่งมีส่วนในการขัดเกลาทางสังคมแก่นุชนัยในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่ความคิดความเชื่อแบบของความประพฤติ อิทธิพลของสื่อมวลชนนี้มีมานาน้อยเพียงไรขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลว่าได้รับอบรมเลี้ยงดูให้มีเหตุผล เจตคติ ต่อสิ่งที่ตนได้รับแตกต่างกันไป ข่าวสารที่ได้รับจึงมีทั้งการยอมรับหรือไม่ยอมรับหรือการวางเฉย ไม่ว่าจะมิปฏิกิริยาแบบใดก็ตาม อย่างน้อยก็เป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมของคนบางกลุ่ม และต้องการความรู้ของบุคคลอีกส่วนหนึ่ง

ตัวแทนที่กล่าวมาทั้งหมดมีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคลตามที่สังคมต้องการเพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมต่อไป และโดยสรุปแล้ว การถ่ายทอดความเชื่อเป็นกระบวนการอันมีรากฐานอยู่ที่วิถีชีวิตทางสังคมวัฒนธรรม ประเพณี ท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้แยกกระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิต ความรู้ หรือภูมิปัญญาจะช่วยให้ความเชื่อดำรงอยู่ได้ เมื่อสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเปลี่ยนไป

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้และการจัดการทางสังคม

การจัดการทางสังคมนั้น เป็นกระบวนการของการเรียนรู้ ที่จะมีชีวิตอยู่ของคนในสังคม ซึ่งเริ่มตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เป็นกระบวนการที่มากกว่าการศึกษาอย่างเป็นทางการ แต่หมายรวมถึงการยอมรับทัศนคติ ค่านิยม พฤติกรรม อุปนิสัย และทักษะ ซึ่งไม่เพียงจากโรงเรียนเท่านั้นหากแต่ยังได้รับจากครอบครัว สิ่งแวดล้อมต่างๆ เกิดเป็นความหลากหลายในการจัดเกลาบุคคล โดยมีความมุ่งหมายที่จะเป็นกระบวนการเชื่อมบุคคลและสังคมเข้าด้วยกัน เพื่อให้สมาชิกเกิดภาวะความรับผิดชอบร่วมกัน และผูกพันยึดมั่นในคุณค่านั้น และปฏิบัติตาม

ทั้งนี้เชื่อว่า การเป็นสมาชิกของสังคมหรือขององค์การจะสมบูรณ์เมื่อผ่านกระบวนการจัดการทางสังคม โดยมีตัวจัดเกลาเป็นตัวส่งผ่านแบบแผนทั้งหลาย จนสามารถใช้ระบบสัญลักษณ์ที่องค์การนั้นกำหนด เป็นความหมายร่วมตามบทบาทหน้าที่ของตนได้อย่างเหมาะสมถูกต้องและสั่งสมเอาประสบการณ์และความชำนาญเหล่านี้ไว้ จนสามารถเป็นตัวแทนที่จะส่งผ่านไปสู่สมาชิกรุ่นต่อไปได้ (พัทยา สายหู, 2524, หน้า 92 – 99)

ในบรรดานักสังคมวิทยามีความเห็นพ้องต้องกันประการหนึ่งว่า การจัดการทางสังคมทำหน้าที่ในการดำรงรักษากลุ่มทางสังคมโดยมุ่งส่งเสริมการดัดแปลงตนเองของบุคคลต่อกลุ่ม ดังนั้น การถูกจัดเกลาทางสังคมก็คือ การเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มทางสังคมนั้นเอง หรืออาจกล่าวโดยทั่วไปได้ว่า การจัดการทางสังคมเป็นกระบวนการที่เชื่อมบุคคลกับสังคมเข้าด้วยกัน มองในแง่ดังกล่าว การจัดการทางสังคมจึงมีผลดีต่อทั้งบุคคลเองและสังคม การกล่าวในเชิงเช่นนี้ ไม่ได้ หมายความว่า ผลทั้งหลายจากการจัดการทางสังคมมีแต่ข้อดีหรือมีภาระหน้าที่หากแต่หมายถึงว่าการจัดการทางสังคมสนองภาระหน้าที่สำคัญบางประการสำหรับกลุ่มทางสังคมและบุคคล

ทั้งนี้อาจจะพิจารณาการจัดการทางสังคมเป็นกระบวนการที่มีลักษณะดังนี้ คือ

1. เป็นกลไกการผลิตซ้ำทางสังคมและวัฒนธรรม
2. เป็นกลไกแห่งการควบคุมทางสังคม เนื่องจากสมาชิกของกลุ่มถูกนำไปปฏิบัติตามวิถีทางของกลุ่มโดยสมัครใจหรือไม่ก็ตามโดยการทำให้บรรทัดฐานและค่านิยมต่าง ๆ ของกลุ่มกลายกลายเป็นบรรทัดฐานและค่านิยมของตนเอง (โดยผ่านกระบวนการจัดการทางสังคม)
3. เป็นรากฐานแห่งการเรียนรู้บทบาท เนื่องจากเราเกิดความเข้าใจธรรมชาติของโครงสร้างทางสังคม และตำแหน่งของเราภายในโครงสร้างดังกล่าว รวมทั้งความคาดหวังต่าง ๆ สำหรับคนในตำแหน่งเหล่านั้น

4. เป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับวิถีทางที่เราก่อรูปสร้าง และเปลี่ยนแปลงเอกลักษณ์ของเรา เหตุผลเพราะเราเคยเป็นใคร เราเป็นใคร และเราจะเป็นอะไรต่อไป เป็นสิ่งที่ผุดขึ้นจากเตาหล่อหลอมแห่งประสบการณ์ที่เราเรียกว่า “กระบวนการขัดเกลาทางสังคม”

สุพัตรา สุภาพ (2522, หน้า 80) ได้มองการขัดเกลาทางสังคมว่าเป็นกระบวนการทั้งทางตรงและทางอ้อมที่มนุษย์ในสังคมหนึ่งได้เรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผนที่กลุ่มหนึ่ง ๆ กำหนดขึ้นหรือวางไว้เพื่อเป็นแบบแผนปฏิบัติต่อกัน เพื่อให้บุคคลได้พัฒนาบุคลิกภาพของตนเองซึ่งการขัดเกลาอาจจะออกมาในรูป

1. การอบรมสั่งสอนโดยตรง ซึ่งเป็นการอบรมที่มุ่งเน้นให้สมาชิกในสังคม ได้เข้าถึงแบบแผนที่กลุ่มสังคมได้ร่วมกันวางเอาไว้ ทั้งนี้เพื่อจะได้ปฏิบัติตามอย่างถูกต้องและเหมาะสมกับสถานการณ์หนึ่ง ๆ การ อบรมโดยตรงมักจะพบเป็นได้ตามครอบครัว โรงเรียนและวัด เป็นต้น

2. การอบรมสั่งสอนโดยอ้อม เป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้โดยธรรมชาติของบุคคลเอง เพื่อให้เกิดการปฏิบัติตามที่เหมาะสม และได้รับการยอมรับจากสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิก อาทิเช่น เด็กเลียนแบบการแสดงออกของพ่อแม่ เพื่อนเรียนรู้มารยาทจากเพื่อน กลุ่มเดียวกัน เป็นต้น

การขัดเกลาทางสังคมเป็นกลไกควบคุมสังคมที่แพร่หลาย เพราะบรรทัดฐานทางสังคมได้กำหนดไว้โดยสมาชิกเดิมของกลุ่ม และเป็นสิ่งที่เห็นพ้องต้องกันระหว่างสมาชิกซึ่งได้รับการขัดเกลาทางสังคมมาก่อน และจะอบรมสั่งสอนสมาชิกใหม่ที่ต้องการเป็นสมาชิกของกลุ่มนั้น โดยจะถูกสมาชิกเก่าควบคุมพฤติกรรมจนได้รับการยอมรับเข้าสู่กลุ่ม เงื่อนไขที่ทำให้การขัดเกลาทางสังคมมีอำนาจเสมือนกลไกทางสังคมมากน้อยเพียงใด ขึ้นกับระดับความสนใจของสมาชิกที่จะมาเป็นสมาชิกกลุ่ม เมื่อสมาชิกใหม่กลายเป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างของกลุ่ม เขาก็มีสิทธิ์ในการควบคุมซึ่งเป็นการควบคุมซึ่งกันและกัน เพราะขณะที่เขาได้รับการขัดเกลาทางสังคมจากบุคคลอื่นนั้นบุคคลอื่น ๆ ก็ได้รับการขัดเกลาทางสังคมจากเขาด้วย (ใจไถฤดี เจริญภักดี, 2529, หน้า 9)

ด้วยความมุ่งหมายให้สังคมดำรงอยู่ และช่วยให้บุคคลในสังคมมีชีวิตอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างดีนั้น กระบวนการขัดเกลาทางสังคมจึงมีบทบาทอย่างมาก และมีความจำเป็นที่จะต้องมิตัวแทนของสังคมที่จะทำหน้าที่เป็นผู้ให้การขัดเกลาบุคลิกภาพของสมาชิก ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนการขัดเกลาหรือตัวแทนในการถ่ายทอดความเชื่อ 6 กลุ่มที่กล่าวมาแล้ว

ตัวแทนที่กล่าวมาทั้งหมดมีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคลตามที่สังคมต้องการเพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมต่อไป

โดยสรุปแล้ว การจัดเทศกาลทางสังคมเป็นกระบวนการที่มีรากฐานอยู่ที่วิถีชีวิตทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้แยกแยะระหว่างการเรียนรู้กับชีวิต เป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลและชุมชนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ องค์ประกอบที่สำคัญ คือ การเรียนรู้ในวิถีชีวิตแบบพื้นบ้าน การปฏิบัติตามอย่างผู้รู้ การอบรมสั่งสอนในบริบททางสังคม และวัฒนธรรมที่เป็นอยู่จริงได้ ถูกปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การคมนาคมและการติดต่อที่สะดวกยิ่งขึ้น ทำให้วิถีการหลายอย่างในกระบวนการจัดเทศกาลทางสังคมถูกปรับตาม สภาพท้องถิ่นที่เป็นจริงของชาวบ้านในท้องถิ่น

แนวคิดเกี่ยวกับการควบคุมทางสังคม

การควบคุมทางสังคม หมายถึง กระบวนการสร้างและรักษาไว้ซึ่งระเบียบของสังคม ซึ่งหมายรวมถึงการแสดงออกของพฤติกรรมที่คนในสังคมหนึ่งพึงกระทำต่อกันและกัน ฉะนั้นระบบการควบคุมทางสังคมของแต่ละสังคมจึงแตกต่างกันออกไป ตามพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่ม และการควบคุมทางสังคมนี้เองที่จะเป็นตัวกำหนดว่า บุคคลนั้นควรจะดำเนินชีวิตอย่างไร ทำอย่างไรและเมื่อฝ่าฝืนแล้วจะได้รับโทษอย่างไร

อย่างไรก็ตามแม้ว่า ทุกสังคมจะมีการควบคุมทางสังคมที่เปรียบเสมือนประเพณีหรือวิถีชีวิต แต่ลักษณะที่สำคัญของการควบคุมทางสังคมคือ การเปลี่ยนแปลงซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง ก่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในการควบคุมทางสังคมได้ ซึ่งจะช้าหรือเร็วขึ้นขึ้นอยู่กับสภาพการควบคุมทางสังคมและบุคคลในสังคมนั้นๆ ซึ่งการควบคุมทางสังคมแบ่งเป็น 2 ประการ คือ

1. การควบคุมที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่

1.1 วิถีประชา คือ คุณค่าทางสังคมที่เรายึดถือปฏิบัติด้วยความเคยชินจนเป็นนิสัยประจำโดยทั่วไป โดยชนในกลุ่มนั้นเห็นว่าเป็นปกติวิสัยและถูกต้อง ไม่มีการบังคับให้ปฏิบัติตาม หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่ผู้ที่ฝ่าฝืนวิถีประชามักได้รับการดำเนินอย่างรุนแรงจากสังคม โดยทั่ว ๆ ไปสังคมก็มักจะยินยอมให้บุคคลแสดงคุณค่าทางสังคม ซึ่งเป็นของตนเองได้บ้างพอสมควร หากแต่วิถีชีวิตบ้าน หรือวิถีประชานั้น มีหน้าที่สำคัญในการกำหนดพฤติกรรมอยู่ไม่น้อย วิถีประชาจะกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมบางอย่างหรือกระตุ้นไม่ให้เกิดพฤติกรรมบางอย่าง ซึ่งมีผลให้ปัจเจกชนต้องทำตาม (งามพิศ สัตย์สวางน, หน้า 61- 65)

1.2 วินัยจรรยา หรือกวีศีลธรรมหรือจารีตผู้ฝ่าฝืนวินัยจรรยาที่สังคมกำหนดไว้ หากไม่ปฏิบัติตามก็มักได้รับการตำหนิหรือรังเกียจจากกลุ่ม โดยทั่วไป ส่วนมากมักถูก ชุบชิบครหานินทา วิพากษ์ณ์ วิจารณ์ ดังนั้น วินัยจรรยาจึงมักเป็นข้อปฏิบัติที่มีกฎหรือ ประเพณี หนูนมาก โดยกลุ่มชนในสังคมนั้นเห็นว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ หรือจำเป็นสำหรับการ อยู่เป็นกลุ่มชนในสังคมนั้น ๆ เพราะมีศีลธรรมร่วมอยู่ด้วย จึงเป็นกฎที่มีความสำคัญต่อ สวัสดิภาพของสังคมมีการบังคับให้ปฏิบัติและจะมีความรู้สึกร่วมรุนแรง ถ้าใครฝ่าฝืนบุคคลจะ ต้องปฏิบัติเพื่อผลประโยชน์ของสังคม เป็นเรื่องของความผิดถูก ค่านิยมที่ยึดถือและถ่ายทอด สืบต่อกันมา โดยการเลียนแบบและสั่งสอนยังถือเป็นข้อห้าม ที่ห้ามไม่ให้กระทำบางอย่าง ที่สังคมไม่เห็นด้วย ซึ่งกฎวินัยจรรยาในในแต่ละแห่งย่อมมีความแตกต่างกันเพราะมีคุณค่า ที่ ยึดถือแตกต่างกันจึงเป็นเรื่องของแต่ละสังคมนิยมปฏิบัติตามความเหมาะสมและข้อห้าม

2. การควบคุมอย่างเป็นทางการ ประกอบด้วยกฎหมายและข้อห้าม

2.1 กฎหมาย กฎหมายเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในการสังคมที่ซับซ้อน แม้ว่าจะมี กฎศีลธรรม หากแต่ในสังคมที่ชีวิตผู้คนต้องเผชิญกับการต่อสู้ กฎหมายจำต้องมีบทบาทใน การควบคุมพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งหากมีการฝ่าฝืนขึ้นผู้ที่ฝ่าฝืนกฎหมายจะได้รับการลงโทษ อย่างแน่นอนโดยกฎเกณฑ์ของบ้านเมืองได้วางมาตรฐานโทษ ของผู้ฝ่าฝืนไว้อย่างเป็น ลายลักษณ์อักษรชัดเจน ทั้งนี้เพื่อควบคุมพฤติกรรมให้คนอยู่กันโดยความสงบ แต่อย่างไรก็ ตามกฎหมายนั้นจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากกวีศีลธรรม

2.2 ข้อห้าม เป็นสิ่งที่อบรมสั่งสอนกันมาแต่เล็กน้อยว่าเป็นสิ่งที่ไม่ประพฤติ ปฏิบัติอย่างเด็ดขาด โดยเฉพาะในสังคมชนบทไทยนั้นการควบคุมพฤติกรรมของชาวบ้าน มักเป็นแบบไม่เป็นทางการ โดยใช้ค่านิยมคุณค่าทางวัฒนธรรม จารีตประเพณี ศาสนา และ ความเชื่อต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจเป็นส่วนหนึ่งของวิถีประเพณี ที่ทำหน้าที่เป็นข้อห้ามใน สังคมในรูปแบบของพิธีกรรม มารยาทหรือกฎเกณฑ์ในสังคม เป็นต้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นฤจร อิทธิจรจรัส (2533, หน้า 20 –25) ได้เสนอบทความเรื่อง ความเชื่อในผีสาธ เวทย์มนต์ของชาวไทยภาคเหนือ กล่าวถึงความเชื่อและการปฏิบัติในลัทธิผีสาธเวทย์มนต์ ของชาวไทยภาคเหนือว่า สัมพันธ์อยู่กับการนับถือพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน โดยที่ชาวบ้าน เหล่านั้นเชื่อว่าอำนาจของผีสาธเวทย์มนต์ จะช่วยให้เขามีความรู้สึกร่มเย็นและมั่นคงในชีวิต และขณะเดียวกันความเชื่อในพุทธศาสนาที่ช่วยเสริมสร้างความศักดิ์สิทธิ์ในการนับถือผีมาก ขึ้น ตลอดจนทำให้เขามีความมั่นใจในชีวิต โลกนี้ และโลกหน้าของเขาคด้วย

สมปอง พิสิฐวิพัฒน์ (2527) ได้ทำการศึกษาข้อมูลทางด้านศาสนา และความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผี จากการศึกษาพบว่า ศาสนาและความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผี มีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านทั้งในด้านความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพและการรักษาพยาบาลมีลักษณะสืบทอดจากอดีตมาจนถึงปัจจุบันโดยมีวัตถุประสงค์ของความเชื่อ เพื่อให้สิ่งเหล่านี้อำนวยความสุขสวัสดิ์ ให้แก่ครอบครัวโดยเฉพาะกรณีเกี่ยวกับการเจ็บป่วย เห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งก็คือ พุทธ พราหมณ์ และผีทำให้คนในหมู่บ้านมีความรู้สึกดีและมั่นใจต่อการหายเจ็บป่วย

ตุลวัตร พานิชเจริญ (2536) ได้ทำการศึกษากระบวนการกล่อมเกลางานสังคมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง พบว่าการกล่อมเกลางานสังคมของชุมชน มาจากแบบแผนการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยเชื่อมโยงกับความเชื่อและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยมีระบบศีลธรรม จริยธรรมของกลุ่มเป็นสิ่งที่ควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ โดยวิธีการสอนโดยตรง และการใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องมือ รวมทั้งการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันก่อให้เกิดการเรียนรู้ โดยกระบวนการนั้นได้ปรับเปลี่ยนตามสภาวะการณ์ของสังคม

เรณู อรรถาเมศร์ (2528) ได้ทำการศึกษาโลกทัศน์ชาวล้านนาไทยจากวรรณกรรมพบว่า ผีมีบทบาทอย่างมากในการควบคุมสมาชิกในสังคม อันได้แก่ การไม่ละเมิดในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เลื้อบ้าน เลื้อเมือง เลื้อไร่ เลื้อนา ผีฝ่าย ไครถ่วงละเมิดจะถูกปรับและยังสะท้อนให้เห็นว่าชาวล้านนามีความกตัญญูกตเวทีต่อบรรพบุรุษมากที่สุด และความเชื่อที่เกี่ยวกับศาสนา กฎแห่งกรรมและชาติภพ ก็ก่อให้เกิดการยอมรับสภาพของบุคคล

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2527) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับผีเจ้านาย ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้ ในทัศนะของคนจำนวนไม่น้อยการนับถืออำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ หาได้เป็นเรื่องงมงายไร้สาระไม่ ความเชื่อเรื่องผีเจ้านายยังคงดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่นและเห็นได้ชัด ในทุกท้องถิ่น ทุกภูมิภาค และทุกชนชั้นในสังคมไทยนอกเหนือไปจากนั้นความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีก็มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาไปตามพัฒนาการของสังคมในด้านเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมด้วย ความเชื่อเกี่ยวกับผี เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีรากเหง้ามาในประวัติศาสตร์มีการพัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงมิได้เป็นสิ่งที่หยุดนิ่ง และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็เป็นกระบวนการที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างด้านอื่นๆ ของสังคมอย่างยากที่จะแยกออกจากกันได้ ความเชื่อดังกล่าวยังเกิดการผสมผสานที่กลมกลืนระหว่าง พุทธ พราหมณ์ และผีโดยมีการจัดโครงสร้าง ความสัมพันธ์ และตอบสนองความต้องการทางกาย ใจ ของคนในสังคม ขณะเดียวกันก็มีกระบวนการเรียนรู้

ถ่ายทอด และปรับเปลี่ยนรูปแบบพิธีกรรมให้ทันต่อยุคสมัยเรื่อยมา นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษถือในการผิผี ก็ช่วยควบคุมสังคมไม่ให้คนทำผิดจารีตประเพณีได้ และการนับถือผีก็มีผลในการรักษาระเบียบของสังคม หรือส่งเสริมระบบโครงสร้างอื่น ๆ ในสังคมควบคู่ไปด้วย

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ และนิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ (2533, หน้า 110 – 120) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชน ในเรื่องการทรงเจ้าและร่างทรง พบว่าการทรงเจ้านั้นเป็นพิธีกรรมและความเชื่อ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของตนเองและมีการสั่งสม สืบทอด ประสพการณ์เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมนี้มาเป็นระยะเวลานาน ซึ่งเกี่ยวกับระบบความเชื่อและพิธีกรรมดังกล่าวมีการถ่ายทอดและได้รับการยอมรับจากชุมชน ทั้งในส่วนของการเป็นร่างทรงที่ต้องผ่านกระบวนการต่าง ๆ ภายใต้ระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม ที่สอดคล้องกับระบบต่าง ๆ ของสังคม เช่นกันกับการที่บุคคลยอมรับในเรื่องการทรงเจ้านั้นมาจากสาเหตุของการได้รับการขัดเกลาจากประสพการณ์ การสังเกตการเรียนรู้และการถ่ายทอดจากผู้ใหญ่ในชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม

รุ่งทิพย์ กล้าหาญ (2539) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคมด้านความเชื่อโดยผ่านพิธีกรรมในชุมชนชนบท ซึ่งงานวิจัยพอสรุปได้ดังนี้ ความเชื่อของผู้คนในแต่ละสังคม เป็นผลมาจากการปรับตัวทางสังคม วัฒนธรรมของผู้คนเหล่านั้นต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ระบบสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ระบบความเชื่อเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงระบบคิด โลกทัศน์ ภูมิปัญญา วิถีปฏิบัติ และวิถีชีวิตของผู้ที่เป็นเจ้าของความเชื่อนั้น ๆ ดังปรากฏจากการประเพณีปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ และพิธีกรรมก็คือ สิ่งที่สำคัญในการขัดเกลาทางสังคมของระบบความเชื่อ ซึ่งในกระบวนการของการขัดเกลานั้นเป็นกระบวนการเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยมีกลไกของขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ศีลธรรม และระบบการถ่ายทอดจากการใช้ภาษาในการบอกเล่าหรือการใช้สัญลักษณ์แทนความหมาย รวมถึงบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้เงื่อนไขของโอกาส เวลา สถานการณ์และการควบคุมทางสังคมภายใต้บริบทของชุมชน ยังผลให้เกิดการยอมรับและปฏิบัติสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งซึ่งแสดงออกโดยการกระทำในโอกาสและสถานการณ์ต่างๆของปัจเจกชนหรือกลุ่มชน

จุรี ขยัน (2543) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความเชื่อที่เกี่ยวกับการควบคุมทางสังคมของชุมชนโดยกล่าวไว้ว่า ความเชื่อมีผลต่อการควบคุมทางสังคม เพราะความเชื่อทำให้พฤติกรรมของคนในชุมชนด้านต่าง ๆ เปลี่ยนไป ด้านสุขภาพ ได้แก่ การบริโภคอาหาร การดูแลสุขภาพ ด้านการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ความเชื่อในเรื่องผีและเทพเจ้าที่สิงสถิตในธรรมชาติ

เช่น น้ำ ป่า ที่นา ที่เกษตรกรจะต้องเคารพบูชาเพื่อให้ผลิตผลอุดมสมบูรณ์ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายซึ่งเกี่ยวข้องกับผีโดยสังคมกำหนดไว้ว่าทำอะไร อย่างไร จึงจะเป็นการผิดผี ชาวบ้านมีวิธีการถ่ายทอดความเชื่อ เช่น การกล่อมเกลาโดยครอบครัวหรือพ่อแม่ สื่อตัวอย่าง และพิธีกรรมต่าง ๆ โดยชาวบ้านได้ใช้กลไกเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด เช่น ครอบครัว ผู้อาวุโส กลุ่มชุมชน เป็นต้น

กรอบความคิดในการวิจัย

ความเชื่อของคนในแต่ละชุมชนสะท้อนให้เห็นถึงระบบคิด โลกทัศน์ ภูมิปัญญา วิถีปฏิบัติของผู้ที่เป็นเจ้าของความเชื่อนั้น ๆ ปรากฏการณ์จะออกมาในรูปแบบพิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ เพื่อเป็นแบบอธิบายความเชื่อเรื่องผี ซึ่งจะใช้ในการควบคุมความประพฤติของคนในชุมชน วิธีการควบคุมมีทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดทางการศึกษาตามวิธีการดังต่อไปนี้

ความเชื่อเกี่ยวกับผีเป็นความเชื่อของแต่ละบุคคลซึ่งเป็นนามธรรม และความเชื่อเหล่านี้เป็นพื้นฐานทำให้เกิดพิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผีขึ้นในชุมชน ซึ่งทำให้เห็นเป็นรูปธรรม ได้รู้ได้เห็นได้ย่นการบอกเล่าสืบต่อกันมาและนำไปใช้ควบคุมความประพฤติ ซึ่งมีการขัดเกลาและกลไกต่างๆเป็นขั้นตอนในการควบคุมจนทำให้บุคคลเกิดความเชื่อและถูกควบคุมความ ประพฤติสืบต่อกันมา